

Szép kerek számok

Ma volna hetvenéves. Negyven évvel ezelőtt, 1958. december 1-jén ölték meg. Könnyen kiszámítható: harmincéves volt akkor. Csupa szép kerek szám. Halála már tíz évvel hosszabb életénél.

Szabadulásom első évfordulóján, 1961 augusztusában hosszabb költői levelet írtam egy elképzelt barátnak, miután számba vettem a létezőket, és rá kellett ébrednem arra, hogy a legkülönfélébb okokból nem léteznek már. Megszűnt, legalábbis számomra, az a közösség, melyet a forradalom előtt a sztálini pecsételtől megtisztított szocialista eszmények realizálásának vágya, a börtönben pedig a fogcsikorgató rabszoladitartás éltetett. Elbúcsúztam tehát barátaitól, közülük tőle így: „*Amaz halott – jobb nem gondolni rá, ha hozzá fordulnék, ezt mondaná: / 'Mit akarsz? Úgyis jobban te tudod, / Te akartad a kompromisszumot.' / S én így felelnék: 'De ostoba vagy, / még mindig nincs egy megfontolt szavad, / ha nem segítsz, hajj váramban pihennem, / ne himbálódz ily gunyorosan bennem!*”

Ma úgy érzem, hogy helyzetemet a Kádár-rendszer évtizedeiben ez a himbálódzás határozta meg. Barátom, Angyal István, a Tűzoltó utcai felkelők parancsnoka már 1956. november 14-én, vagyis két nappal a letartóztatása előtt megmondta, hogy hiába akarom rábeszélni, ő nem szökkik meg, mert nem akarja végigcsinálni azokat a nyavalyás kompromisszumokat, amelyek ránk várnak. A fenti versrészletben tehát idézet bujkál. Gunyorosan himbálódzott bennem, hogy figyelmeztessen: szerinte már a

Angyal István (1928–1958)

puszta túlélés is túrhetetlen kompromisszum. Két évvel később a szavakról áttért a tettek mezejére, és még kegyelmet sem két vérbíráitól. Elveteg lényemtől távol állt az ő erkölcsi hajhatatlansága, vagyis örömmel maradtam életben, de példája meggátolt abban, hogy megtegyem azokat a szükséges gesztusokat, amelyeket a saját felelősségükre tevékenykedő értelmiségiektől a hatalom elvárt. Nem feltétlenül ideológiai gesztusok voltak ezek (hiszen ez a rendszer már a saját ideológiáját is csak a hatalomgyakorlás alibijeként használta), hanem olyanok, amelyekből némi cinkosságra vagy legalábbis megértésre, félrenézési készségre lehetet következtetni. Hiszen ha felakasztott barátom bennem himbálódzik, akkor hová nézhetnék félre és miért?

A halálát követő évtizedekben gyakran vonatkoztattam rá a Petőfi emlékére írott gyönyörű Arany-sorokat: „...*Ő nem közénk*

való – S ez, ami fáj, ez a vigasztaló.” Egyszerűen elképzelhetetlen, hogy miként rendezkedett volna be a legvidámabb barakkban. Kiszökött volna Németországba vagy Olaszországba, hogy kétségbeesésében valamelyik baloldali terroristacsoporthoz csatlakozzék? Vagy folytonfolyvást lecsukatta volna magát? Vagy megkeseredett volna az örületig? Én is viszolygok attól a szemlélettől, mely mindenáron szeretetre méltónak látná a kisebb rosszat, de ő egy napig sem bírt volna szenvedés nélkül élni egy ilyen ideológia uralma alatt.

Ma is ilyen korban élünk. Rábólintunk kényelemszeretőn a churchilli bölcsességre, amely szerint a kapitalista társadalom nagyon rossz, csak éppen jobb az összes többinél. Angyal István nem bólintana, még csak vitába se szállna ezzel a számára irreleváns megállapítással. Azt mondaná feltehetőleg, hogy a szovjet szörnyűség összeomlása nem erkölcsi érv egy olyan társadalom mellett, amelynek egyetlen eszménye a pénz, és amely legalizálja a kizsákmányolást. Ha élne is, minden bizonnyal nélkülözünk kellene hetvenéves bölcs mosolyát. Emléke azonban ránk kényszeríti a kérdést: korunkban, amikor a „pragmatizmus” szót olyan áhítattal ejtik ki, mint a középkorban azt, hogy Szűz Mária, nem lehet-e ellenpontként időszerű a megtestesült időszerűség is, az a valóságnak vaskosan beintó maximalizmus, melyet néhányunk számára még mindig az ő neve közvetít, és nemcsak a születésnapján vagy szép kerek évfordulóján.

Eörsi István